

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ'NİN TASAVVUFÎ DÜŞÜNÇESİ

1063/1653 yılında şu anda Bulgaristan sınırları içindeki Aydos Kasabasında dünyaya gelen İsmail Hakkı Bursevî, üç yaşında babası Mustafa Efendi'nin delaletiyle Osman Fazlî Efendi (ö. 1102/1691)'nin elini öpüp hayır duasını almıştır. Osman Fazlî Efendi'nin halifesi Şeyh Ahmed Efendi'den 11 yaşına kadar Kur'ân-ı Kerim, hüsn-i hat ve sarf dersleri almıştır. On bir yaşında İsmail Hakkı Bursevî'nin eğitimini Osman Fazlî Efendi'nin Edirne halifesi Şeyh Abdülbâkî Efendi üstlenmiştir. Yedi sene Edirne'de Şeyh Abdülbâkî

“İsmail Hakkı Bursevî'nin en önemli özelliği velûd bir isim olmasıdır. 120 kadar eser yazan Bursevî, eserlerini fıkıh, kelâm, hadis, tefsir, edebiyat ve tasavvuf gibi farklı alanlarda kaleme almış, hem zâhirî hem de bâtinî ilimlerde telifte bulunmuş zü'l-cenâhayn bir şahsiyettir.”

Efendi'nin yanında kalan Bursevî, kendisinden sarf, nahiv, mantık, fıkıh, kelâm ve beyân dersleri aldı. Edirne'deki eğitimini tamamladıktan sonra Abdülbâkî Efendi onu İstanbul'a, şeyhi Osman Fazlî Efendi'nin yanına gönderir.

Osman Fazlî Efendi'nin yanında fenn-i âdâb, kelâm, fıkıh usulü, ferâiz ve belâğat dersleri alarak zâhirî ilimlerdeki tahsilini devam ettiren Bursevî, şeyhinin yönlendirmesiyle İstanbul'daki diğer medreselerin müderrislerinden de dersler alır. Zâhirî ilimlerdeki eğitimini tamamladıktan sonra Osman Fazlî Efendi kendisini Zeyrek Camii'nde halvete sokarak bâtinî ilimlerde de kemâle ermesini sağlamıştır. Halvetini tamamladıktan sonra bir süre dergâhın temizlik işleri ile sorumlu tutulan Bursevî, daha sonra şeyhi Osman Fazlî Efendi yerine vaazları deruhte etmiştir. Talim, terbiye, hizmet ve irşad sürecini başarı ile tamamladıktan sonra şeyhi tarafından Üsküp'e halife olarak görevlendirilmiştir.

Üsküp'ten Bursa'ya

1086/1675 tarihinde Üsküp'e gelen Bursevî, Muradiye Camii, Eski Camii, Yahya Paşa, İshak Bey, İsa Bey ve Mustafa Paşa Camilerinde vaaz ve irşad hizmetini sürdürdü. Üsküp'te Şeyh Mustafa Uşşâkî'nin kızı ile evlendi. Diğer taraftan Üsküp'te şeyhinin tavsiyesi ile zâhirî ilimlerde dersler vermeye başladı. Üsküp'te yanlış davranışlarını gördüğü bazı ileri gelenleri vaazlarında sert bir üslupla eleştiren Bursevî, Hakkî mahlasının gereği olarak hak bildiğini söylemekten çekinmemiş,

ancak bu sert mizacı onun Üsküp'te yalnız kalmasına sebebiyet vermiştir. Üsküp'te müftü, imam, hatip, kadı ve şeyh görünümünde kimi şahsiyetlere karşı, onlarda gördüğü şer'-i şerife aykırı tavırları nedeniyle tam altı yıl mücadele verdi.

Mücadelenin önü alınamaz hale gelmesi üzerine şeyhi, Bursevî'yi Üsküp'teki vazifesinden alıp Köprülü'ye görevlendirmiştir. Köprülü'de on dört ay ikamet eden Bursevî, burada Üsküp'tekin aksine fazlaca kabul görmüş, müftü olarak atanması istenmiş, fakat şeyhinin buna rızası olmamıştır. Köprülü'deki başarılı çalışmaları ile dikkat çeken Bursevî Ustrumca halkının çağrısı üzerine Ustrumca'ya görevlendirilmiştir.

Otuz ay kadar kaldığı Ustrumca'da vaaz, tedris ve talim hizmetleriyle meşgul olan Bursevî, şeyhinin görevlendirmesiyle 1096/1685 yılında Bursa halifesi olarak hizmete devam etti. Bursa'daki vaaz ve irşad faaliyetlerini sürdürürken Edirne'deki şeyhini sık aralıklarla ziyaret eden Bursevî, 1101/1690 tarihinde Kıbrıs'a sürgün edilen Osman Fazlı Efendi tarafından Magosa'ya davet edilmiştir. Magosa'da on yedi gün kalan Bursevî, tarikat silsilesindeki mânevî emaneti şeyhinden alıp tekrar Bursa'ya döndü. Bursa'ya dönüşünden bir müddet sonra şeyhi Osman Fazlı Efendi 1102/1691 tarihinde vefat etmiş, emanetini Bursevî devam ettirmiştir. 1107/1695 ve 1108/1696 senelerinde II. Mustafa'nın düzenlediği I. Ve II. Avusturya seferlerine katılan Bursevî, 1110/1699 ve 1122/1710 tarihlerinde iki defa hac yolculuğu gerçekleştirmiştir.

1714-1717 tarihleri arasında Tekirdağ'da, 1717-1720 arasında Şam'da ve 1720-1723 yılları arasında Üsküdar'da kalan Bursevî ömrünün sonunda tekrar Bursa'ya avdet etmiş ve 1137/1725 tarihinde vefat etmiş olup kabri, kendisinin inşa ettirdiği Câmi-i Muhammedî'de bulunmaktadır.

Velûd Bir Yazar

İsmail Hakkı Bursevî'nin en önemli özelliği velûd bir isim olmasıdır. 120 kadar eser yazan Bursevî, eserlerini fıkıh, kelam, hadis, tefsir, edebiyat ve tasavvuf gibi farklı alanlarda kaleme almış, hem zâhirî hem de bâtnî ilimlerde telifte bulunmuş zül-cenâhayn bir şahsiyettir.

Türkçe, Arapça ve Farsçayı mahâretle kullanan Bursevî, eserlerinde yaşadığı döneme göre oldukça sade bir dil kullanmıştır. Mensur ve manzum eserleri ile dikkat çeken Bursevî, şiirlerinde daha çok tevhîd, aşk, marifet, peygamber sevdası ve özlemine yer vermektedir.

İsmail Hakkı Bursevî'nin yetişmesinde emeği geçen en önemli şahsiyet şeyhi Osman Fazlı İlahî'dir. Muhammed Muhyiddîn Üftâde (ö. 988/1580), Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1038/1628), Muhyiddîn İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273) ve Sadreddîn-i Konevî (ö. 673/1274) gibi kimi isimler ise onun mânevî şahsiyetinin tekâmül ve tekemmülünde eserlerinden ve rûhâniyetlerinden istifade ettiği müridlerdir.

Mânâ Diliyle Konuşmalar

Tuhfe-i Ömeriyye isimli eserinde tevhîdin üç boyutunu konu edinen İsmail Hakkı Bursevî insân-ı kâmil olmanın, irfana ermenin, mânâ dilini konuşmanın, ilâhî tecellilere ermenin yolunu şu şekilde dile getirmektedir:

*Dil sadef-vâr olmayınca feyz-i nîsân isteme
Var Hızır'ı bulmayınca âb-ı hayvân isteme*

*Tîşe-i 'ışkla dilemezsen derûnun kânını
Cevher-i 'irfândan la'l-i Bedehşân isteme*

*Çünkü yok meyl-i irâdet zerre denlî cânda
Bilmeden kendi kusûrun kâmil insân isteme*

*Zevkdir lâzım olan dilde bugün 'âşıklara
Yogise ağzında lezzet hân-ı elvân isteme*

*Kendini pervâne kılmazsan bu zulmet-hânedede
Var tecellîden dile şem'-i fîrûzân isteme*

*Şeyh Hakkı var iken bu hân-kâh-ı dehrde
Gel mürîd ol andan özge pîr-i pîrân isteme.¹*

Tevhîdin içselleştirilmesine vurgu yapan Bursevî, tevhîdin "Lâ mahbûde illallah", "Lâ maksûde illallah", "Lâ mevcûde illallah" mertebelerini gazelinde şu şekilde beyan kılmaktadır:

*Cân u dilden diyelim
Lâ mhûde illâ Hû
Tşkla söyleyelim
Lâ maksûde illâ Hû*

*Nazar iden her yana
Delil istemez Ana
Gözün açup baksana
Lâ meşhûde illâ Hû*

*Her kim vahdete irer
Hakkı kesreti dürer
Herkes ana yüz sürer
Lâ mescûde illâ Hû²*

Kesretten geçip vahdete ermeyi, nakışlıktan kurtulup kemâle ermeyi, suretten sıyrılıp mânâya kavuşmayı, fiil ve esmâ tecellisinden zât tecellisine kavuşmayı, ilim ve irfanla donanıp aşka ermeyi, fırkat odunda yanıp vuslat şerbetini içmeyi önemseyen Bursevî gazelinde bizleri hakikat dersini talim eylemeye şu şekilde davet etmektedir:

*Kenz-i mahfî ister isen aç tılsım-ı kesreti
Kesret-i esmâ içinde vahdet-i kübrâya gel.*

....

*Bilmege bu sır-ı tevhîdi iriş bir kâmile
Mazhar-ı kâmil yüzünden hizmet-i Mevlâ'ya gel³*

İrfan mektebinin saygın müderrislerinden birisi olan Bursevî tasavvufî neşveyi aşkla tatmayı önemsemektedir. O yakarışlarında bizleri aşka revan olmaya, aşkı önemsemeye ve aşkın hallerine bürünmeye davet ederken aşkın gereklerine şu şekilde dikkat çekmektedir:

*Gel berû gel zâhidâ inkârı kaldır aradan
Tâ ki 'âşıklar yanında olma yüzi karadan*

*'Âkil isen 'ışka bend ol serseri gezme yürü
Tşkla bir kâr tut hâsıl nedir âvâreden*

...

*Zahm-ı 'ışka Hakkıyâ merhem bulunmaz
âkabet*

Yaradan tahlîs ider 'uşşâkı iş bu yâreden.⁴

Tuhfe-i Ömeriyye'den seçtiğimiz birkaç gazel örneğinde de görüleceği üzere Bursevî'nin tasavvuf anlayışını tahalluk ve tahakkuk olarak özetleyebiliriz. Tasavvufî ahlakın kemâle ermesini önleyen Bursevî, mârifet ve varlık görüşleriyle İbnü'l-Arabî takipçisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İlahî aşkı telkin eden söylemleriyle o da Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin çizgisini devam ettirmiştir. Tasavvufî söylem ve yaşantının şer'-i şerîfe uygun olmasını esas kabul etmiştir.

Dipnot

¹Prof. Dr.

¹ Bursevî, "Tuhfe-i Ömeriyye", Seyr-i Sülûk, s. 42.

² Bursevî, "Tuhfe-i Ömeriyye", Seyr-i Sülûk, s. 49-50.

³ Bursevî, "Tuhfe-i Ömeriyye", Seyr-i Sülûk, s. 52-53.

⁴ Bursevî, "Tuhfe-i Ömeriyye", Seyr-i Sülûk, s. 68.